

8 Σεπτεμβρίου 2014

Ήταν ο Καιάδας αποκλειστικότητα της Αρχαίας Σπάρτης;

/ [Πεμπουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Λεπτομέρεια από το μνημείο του Λεωνίδα στις Θερμοπύλες (φωτ. Ν. Λουπάκης)

Συνεχίζοντας την αναφορά μας στο φαινόμενο της έκθεσης και της απόθεσης παιδιών στην αρχαία Ελλάδα, εξετάζουμε βαθύτερα τη λειτουργία της κοινωνίας της Σπάρτης, που όπως ήδη αναφέραμε δεν υπήρξε περισσότερο σκληρή από τις κοινωνίες των υπολοίπων ελληνικών πόλεων. Μια προσεκτική ματιά στην ιστορία αποκαλύπτει, λοιπόν, ότι ο Καιάδας μπορεί να υπήρξε, αλλά δεν χρησίμευσε για το σκοπό που όλοι πιστεύουμε.

Οι πληροφορίες για τις θανατώσεις των νεογέννητων στη Σπάρτη στηρίζονται κυρίως στον Πλούταρχο: *Λυκούργος*, 16. 1-2: «Το παιδί που γεννιόταν δεν είχε δικαίωμα να το αναθρέψει ο πατέρας του, αλλά το παραλάμβανε και το έφερνε σ' ένα μέρος που λεγόταν λέσχη, όπου κάθονταν οι γεροντότεροι της φυλής του, οι οποίοι ύστερα από εξέταση του νεογέννητου, εάν το εύρισκαν καλοκαμωμένο και γερό, του έδιναν την εντολή να το αναθρέψει, παρέχοντάς του έναν από τους 9.000 κλήρους. Εάν όμως ήταν ασθενικό ή δεν είχε καλή σωματική διάπλαση, το έριχναν στους λεγόμενους Αποθέτες, σε μια βαραθρώδη τοποθεσία κοντά στον Ταύγετο, επειδή πίστευαν ότι ήταν καλύτερο και για το ίδιο και για την πόλη να μη ζήσει, αν δεν ήταν ευθύς από τη γέννησή του πλασμένο για καλή υγεία και σωματική δύναμη».

Το χωρίο από τον Πλούταρχο εγείρει ουσιαστικά ζητήματα: α) την εξέταση, β) την ευγονία και γ) τη ρίψη του δύσμορφου στον Καιάδα.

A. Σε μια κλειστή κοινωνία, όπως αυτή των Ομοίων στη Σπάρτη, όπου επικρατούσαν ενδογαμικές σχέσεις, το φαινόμενο ως προς τη διαμαρτία περί της διάπλασης των παιδών δεν πρέπει να ήταν σπάνιο και ίσως για το λόγο αυτό μέτρα προστασίας να κρίθηκαν από την κοινότητα απαραίτητα και αναγκαία. Εκεί, ίσως, να βρίσκεται και η αιτία της ιατρικής εξέτασης από τους γεροντότερους λόγω της εμπειρίας που είχαν σε ιατρικά ζητήματα. Το συμβούλιο των γερόντων εξέταζε τα νεογέννητα με ιδιαίτερη προσοχή και δεν αποφάσιζε εύκολα τη ρίψη τους στο όρυγμα, διότι υπήρχε πρόνοια για την προστασία των τέκνων και της πολυτεκνίας.

Στο πλαίσιο αυτό δε θα πρέπει να περιορίσουμε την εξέταση μόνο στα αγόρια, αλλά να συμπεριλάβουμε και τα κορίτσια. Άλλωστε, ο Πλούταρχος στο εν λόγω χωρίο δεν αναφέρεται στην εξέταση αποκλειστικά και μόνο των αγοριών, αλλά χρησιμοποιεί το ουδέτερο ουσιαστικό, το παιδάριον, αφήνοντας έτσι το ενδεχόμενο να περιλαμβάνονται και τα κορίτσια.

B. Η ευγονία ως κυρίαρχο κριτήριο επιλογής, όπως αφήνει να εννοηθεί το χωρίο του Πλουτάρχου, αποτέλεσε το έναυσμα που τροφοδότησε τη γενικότερη αντίληψη περί σπαρτιατικής επιλεκτικότητας, στα πλαίσια μιας στρατοκρατούμενης πόλης, όπου η φυσική και σωματική κατάσταση του παιδιού αποτελούσε το μοναδικό κριτήριο επιλογής του. Η έκθεση όμως των δύσμορφων ή ασχημάτιστων παιδιών αποτελούσε κοινή πρακτική και δεν παρατηρούνται διακρίσεις ή πολυνομία από πόλη σε πόλη ή από εποχή σε εποχή. Τα παιδιά αυτά θεωρούνταν από όλους ανεπιθύμητα και άχρηστα, αφού ούτε το γένος μπορούσαν να το διαιωνίσουν, ούτε να υιοθετηθούν, ούτε να πουληθούν. Η ορθολογική ερμηνεία της ευγονίας, πολιτικά μεταφράζεται στη διάθεση των Σπαρτιατών να απομακρύνουν μόνο τα τερατόμορφα, βασιζόμενοι στην αρχή πως κάθε υγιές παιδί είναι συγχρόνως και ένας μελλοντικός πολίτης.

Η «περί ευγονίας» λοιπόν απόφαση των φυλετών είναι ουσιαστικά λογική συνέπεια της πεποίθησης του Πλουτάρχου πως οι Σπαρτιάτες ανήκουν αποκλειστικά και μόνο στην πόλη και πως η συνεχής αναζήτηση του καλύτερου στην πόλη του Λυκούργου οδηγεί στην επιλογή και διάκριση η οποία αρχίζει από τη στιγμή της γέννησης. Με αυτόν τον τρόπο, η ευγονία που ήταν κοινός πόθος κάθε πόλης, εμφανίζεται ως επιπλέον κριτήριο που διαφοροποιεί τη Σπάρτη από τον υπόλοιπο κόσμο και εντάσσεται στο πνεύμα της σπαρτιατικής επιλεκτικότητας.

Γ. Στη νεότερη και σύγχρονη ιστοριογραφία επικρατεί η άποψη που ταυτίζει τους Αποθέτες με τον Καιάδα. Η λέξη *Αποθέτας*^[1] εκφράζει ένα από τα μικρότερα ή μεγαλύτερα βάραθρα σε διάφορους τόπους της Λακωνίας, τα οποία σχημάτιζε ο Ταύγετος λόγω της φύσης των πετρωμάτων του. Αυτά πρέπει να βρίσκονταν κοντά στη Σπάρτη, στα νοτιοανατολικά του Μυστρά, στο σημερινό μικρό χωριό Παρόρι. Σ' εκείνα τα ορύγματα έριχναν οι Σπαρτιάτες τα νεογέννητα παιδιά τους με αναπηρία και τα εμπιστεύονταν, σύμφωνα με τις αντιλήψεις τους στις χθόνιες θεότητες και την φροντίδα της μάνας γης. Αυτή η πράξη τους δεν ταυτίζεται, όπως κακώς μέχρι σήμερα έχει επικρατήσει, με τη ρίψη στον Καιάδα, όπου οι Σπαρτιάτες έριχναν μερικές φορές τους αιχμαλώτους πολέμου, τους καταδικασμένους σε θάνατο και συνήθως τα πτώματά τους, όπως άλλωστε αντίστοιχο τόπο διέθεταν και οι Αθηναίοι στα ΒΔ της Ακρόπολης. Σ' αυτό το σπηλαιοβάραθρο κοντά στο σημερινό χωριό Τρύπη, δέκα χιλιόμετρα βορειοδυτικά της Σπάρτης, βρέθηκαν οστά ανθρώπων ηλικίας μεταξύ 20-40 ετών και όχι νεογέννητων παιδιών. Οι πρόσφατες αρχαιολογικές έρευνες που έγιναν στο σπήλαιο επιβεβαίωσαν τις φιλολογικές μαρτυρίες.

Ο Πλούταρχος, όπως και καμιά άλλη μαρτυρία, δεν συσχετίζει τους Αποθέτες με τον Καιάδα. Αν μεταξύ Καιάδα και Αποθετών -δύο ονοματολογικοί προσδιορισμοί που δηλώνουν βαραθρώδη τόπο- επήλθε εννοιολογική ταύτιση, οφείλεται στο συνειρμικό συλλογισμό που απορρέει από τη διαμορφωμένη αντίληψη περί σπαρτιατικής σκληρότητας. Η θρυλική ρίψη στον Καιάδα αφορά τους καταδικασμένους σε θάνατο ή τα πτώματά τους και όχι τα εκ γενετής δύσμορφα παιδιά. Η ταύτισή του με τους Αποθέτες ανταποκρίνεται περισσότερο στην παράσταση-εικόνα της πόλης αυτής, έτσι όπως κατασκευάστηκε στη σύγχρονη εποχή και λιγότερο στην ιστορική πραγματικότητα.

Συνοψίζοντας, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως ο φρικτός βαραθοκρημνός του Καιάδα ποτέ δε χρησιμοποιήθηκε για τη ρίψη σ' αυτόν νεογέννητων. Στη Σπάρτη τη ζωή ενός νεογέννητου παιδιού τη θεωρούσαν πολύ ιερότερη απ' ό,τι στην Αθήνα, γι' αυτό και την απόφαση για τη ζωή ή τη θανάτωση των παιδιών δεν την άφηναν στην πρωτοβουλία απλώς των πατέρων τους, αλλά την ανέθεταν σ' ένα ειδικό συμβούλιο γερόντων οι οποίοι έκριναν πάντοτε με γνώμονα την ανάγκη της Σπάρτης να αντιπαρατάσσει στους πολεμίους της ένα όχι μόνο ισχυρό αλλά και πολυάριθμο στράτευμα.

5. Θήβα

Μοναδική βασική εξαίρεση στην αρνητική στάση απέναντι στην αναπηρία αποτέλεσε η Θήβα. Κατά τον Αιλιανό, θηβαϊκός νόμος απαγόρευε την έκθεση. Αν ο

πατέρας του νεογέννητου παιδιού ήταν πάμπτωχος και επομένως ανίκανος να θρέψει ένα ακόμη παιδί, όφειλε να το παραδώσει στις αρχές της πόλης. Επακολουθούσε μειοδοτικός διαγωνισμός. Το έπαιρνε όποιος πρόσφερε λιγότερα και το ανέτρεφε ως δούλο[2].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Η λέξη προέρχεται από το ρήμα αποτίθημι: αποβάλλω κάτι από τον εαυτό μου και το θέτω κατά γής/ καταθέτω/ για βρέφος, το εκθέτω.

[2] Αιλ., Ποικ. Ιστ., 2. 7.

Σημείωση σύνταξης: Το παρόν άρθρο εντάσσεται στο αφιέρωμα που επιμελήθηκε ο φιλόλογος π. Χρήστος Κέλπης και το οποίο παρουσιάζουμε στην ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ. Σε αυτό γίνεται μια εκτενής παρουσίαση του τρόπου αντιμετώπισης των ατόμων με ιατρικής φύσεως προβλήματα, από τη στιγμή της γέννησής τους, μέχρι και την ενήλικη ζωή τους. Στα άρθρα αυτά ανατρέπονται μύθοι και στερεότυπα σχετικά με τον Αρχαίο Ελληνικό Κόσμο.